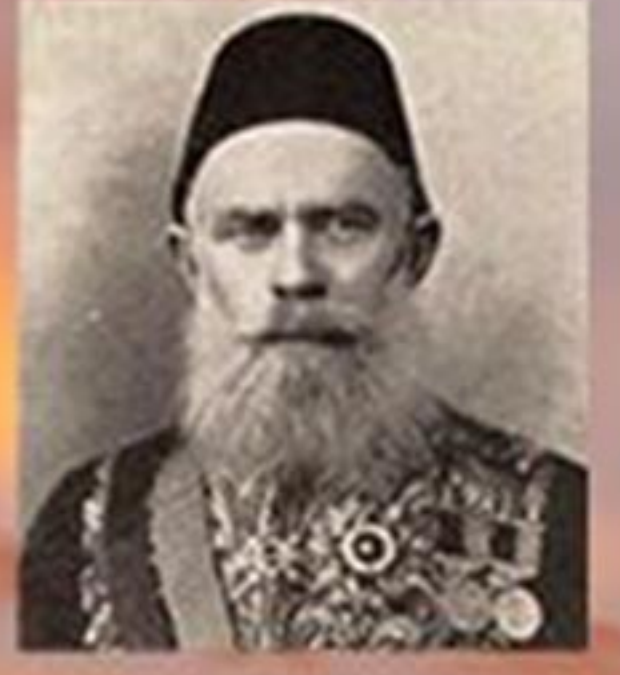

Derin • 1 DT Tarih

AHMET CEVDET PAŞA
BİZE NE SÖYLER?

Batı'yı Isıtan Doğu Güneşi: İslâm Tıbbı Avrupa'yı Nasıl Etkiledi?

Tarih boyunca insanların en büyük arzularından biri uzun yaşamak hatta ölümsüzlük olmuştur. Bunun için de kadim dönemlerden beri ölüme çareler aranmış, daha uzun bir ömür sürmek için formüller geliştirilmiştir. Hekimliğin de başlangıçta böyle ortaya çıktığı söylenebilir. Kadim tıbbın esasını ise insanın mevcut sıhhatli durumunu korumak oluşturur. İslâm dönemi tıbbı ise Tıbb-ı Nebevî ile birlikte Grek-İskenderiye, Süryânî, İran ve Hint geleneklerine ait geniş birikimi kendi perspektifi içinde ortaya çıkmıştır.

2

Derin
Tarih
Ocak
2025

Enver
Beşinci

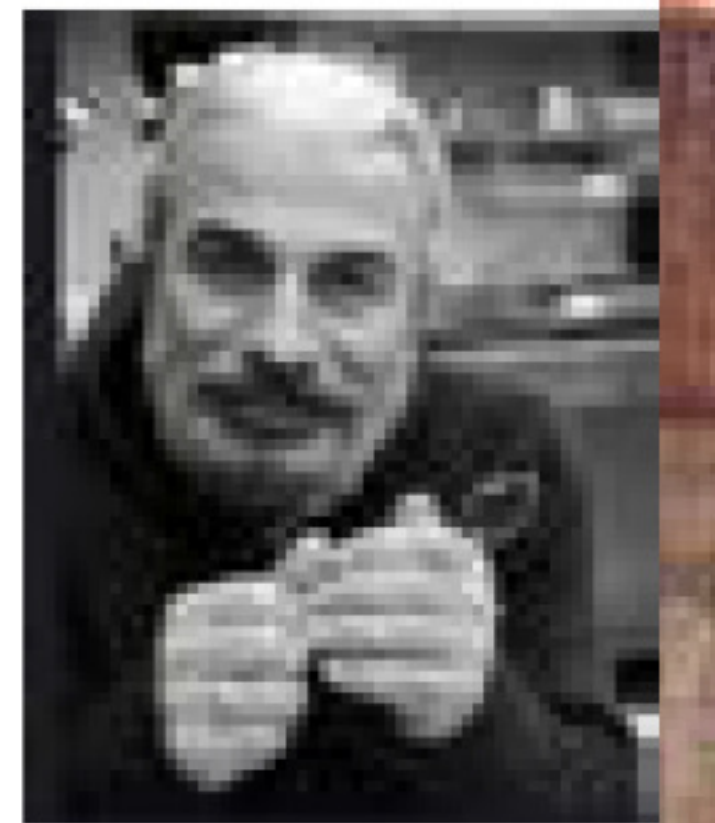
Araştırmacı,
Koleksiyoner

Batı'yı Isıtan Doğu Güneşi: İslâm Tıbbı Avrupa'yı Nasıl Etkiledi?

Tarih boyunca insanların en büyük arzularından biri uzun yaşamak hatta ölümsüzlük olmuştur. Bunun için de kadim dönemlerden beri ölüme çareler aranmış, daha uzun bir ömür sürmek için formüller geliştirilmiştir. Hekimliğin de başlangıçta böyle ortaya çıktığı söylenebilir. Kadim tıbbın esasını ise insanın mevcut sıhhatli durumunu korumak oluşturur. İslâm dönemi tıbbı ise Tıbb-ı Nebevî ile birlikte Grek-İskenderiye, Süryânî, İran ve Hint geleneklerine ait geniş birikimi kendi perspektifi içinde ortaya çıkmıştır.

2

Derin
Tarih
Ocak
2025

**Enver
Beşinci**

Araştırmacı,
Koleksiyoner

Tarih boyunca insanların en büyük arzularından biri uzun yaşamak hatta ölümsüzlük olmuştur. Bunun için de kadim dönemlerden beri ölüme çareler aranmış, daha uzun bir ömür sürmek için formüller geliştirilmiştir. Hekimliğin de başlangıçta böyle ortaya çıktığı söylenebilir. Kadim tıbbın esasını ise insanın mevcut sıhhatli durumunu korumak oluşturur. Nitekim Arapçada *tıb*, “mevcudu muhafazayı ve eksik olanı (sıhhati) onarmayı” işaret eder. İslâm dönemi tıbbı ise Grek-İskenderiye, Süryânî, İran ve Hint geleneklerine ait geniş birikimi kendi perspektifi içinde bütünleştirerek varlık kazanmış; bu da Kur’ân-ı Kerîm ve Sünnet-i Seniye’nin yönlendiriciliğinde olmuştur. Antik Yunan’da başta Pisagor ve Eflâtun olmak üzere filozoflar aynı zamanda hekim ise İslâm döneminde de hekim ile hakîm birbirini tamamlayan iki sıfattı. Dolayısıyla hikmetten mahrum bir tıp anlayışı söz konusu değildi.

İslâm tarihinde, Selçuklu ve Osmanlılarda hastalara şifa bulmak üzere kurulan tedavi hizmetlerinin verildiği mekânlar *bîmâristan*, *mâristan*, *dârüssıhha*, *dârülâfiye*, *dârülmerdâ*, *şifâiyye*, *bîmârhâne*, *şifâhâne* ve daha ziyade de *dârüşşifâ* olarak adlandırılmıştır. Bu mekânların ortak özelliği ise cami, medrese, imaret, tabhâne, kervansaray, hamam ve muhtelif dükkânlar gibi yapılardan oluşan büyük külliyelerin bir parçası olarak planlanmış olmalarıydı. Bu külliyeler, “şehir içinde küçük bir şehir oluşturarak bir sosyal merkez gibi halkın her türlü sosyal-kültürel ve sağlıkla ilgili ihtiyaçlarını karşılamakta” idiler. Bunun en güzel örneklerinden olan Edirne’deki II. Bayezid Dârüşşifâsıdır. “Rönesans devrinde hatta hastane tarihinde bir eşi daha olmayan mimarî bir âbidedir. Bu hastanenin, külliyyeye dahil medrese, câmi, tabhâne, fırın ve imaretle birlikte Tunca Nehri kenarında yeşil bir sahada inşa edilişi, şehircilik bakımından bugünün modern hastanele-

Görsel-1: Ruh bedenden ayrılınca...

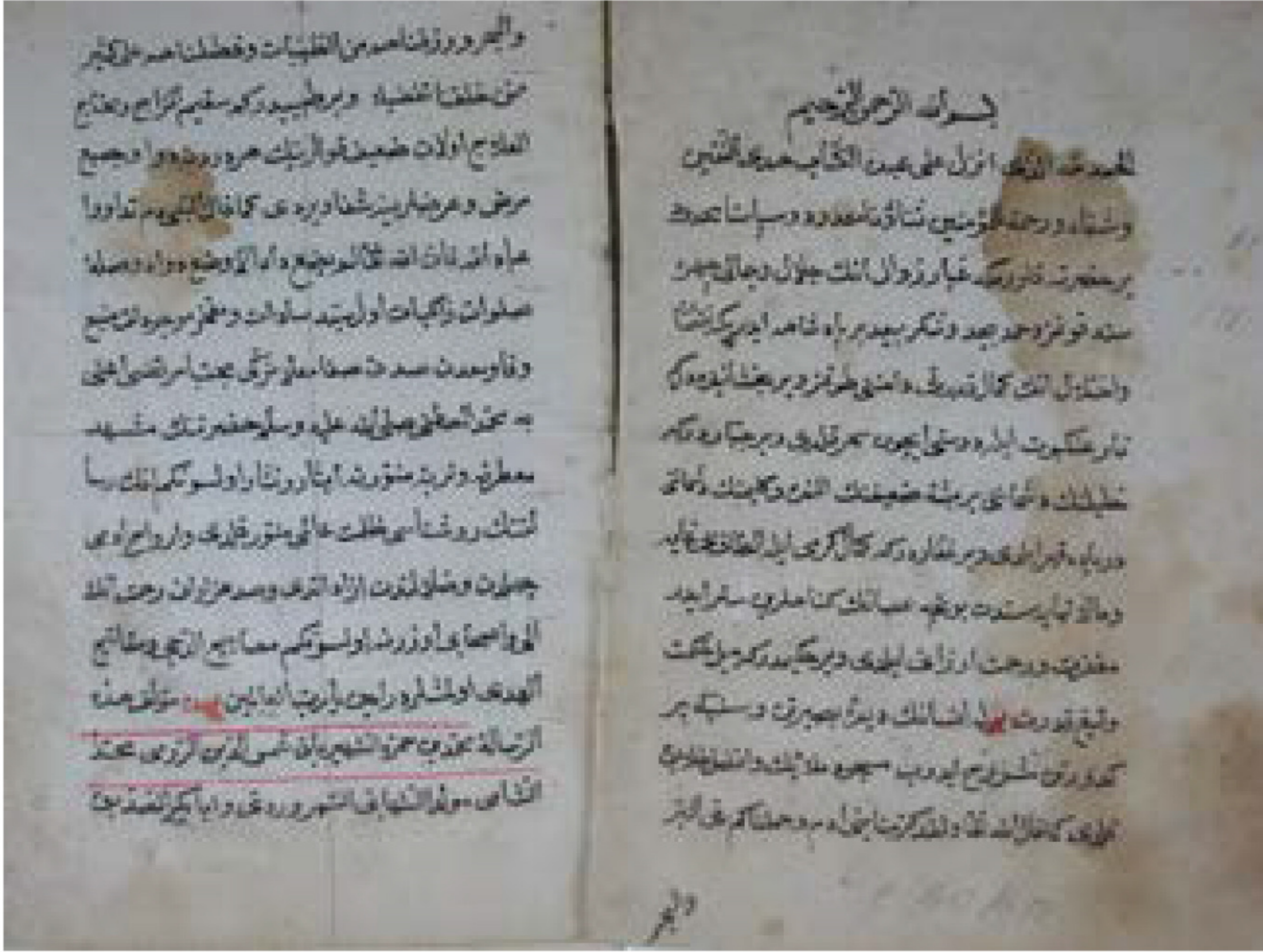
İnsan, taşıdığı ruhun kendisine “Allah tarafından üfürüldüğü” bilinciyle, hayatın kendisine bir emanet olduğuna inanırsa, ona iyi bakar ve onu korumaya çalışır. Bütün çabalara rağmen âmil ruhun vücuttan ayrılması ile, ölüm/ebedî âleme yolculuk başlar. Hipokrat bir eserinde bunu, “Ruh, vücudun kâşânesini terk eder, yerinde kan, safra ve etten ibaret fânî ve yalancı bir kalıp bırakır” diye tarif eder. (İcâzetten *Diplomaya*, Enver Beşinci Arşivi)

rindeki en ileri planlama yönteminin, külliyenin mimarı Mimar Hayreddin tarafından 500 yıl önce uygulandığını göstermektedir. İlk defa Selçuklu ve Osmanlı dârüşşifâlarından bambaşka bir yapı olarak hastane fonksiyonlarına ve merkezî sisteme önem verilerek planlanmış bir mimarî karakter taşıyan Edirne Dârüşşifâsı’nda, Evliya Çelebi’nin *Seyahatnâme*’sine göre, tıp tahsilinin yapıldığı bir de Tıp Medresesi bulunmaktadır.”

İslâm dönemine ait ilk hastanenin 7. yüzyılda I. Velid tarafından kurulduğu rivayet edilse de, o günün imkânlarıyla tam teşkilâtlı ilk gerçek hastaneler, 8. yüzyıl Bağdat’ında Hârûn Reşîd dönemi Hıristiyan hekim Cibrâîl b. Buhtîşû ve 10. yüzyılda Adududdevle tarafından kurulan Adudî hastanesidir. Selçukluların kurduğu ilk hastane/dârüşşifâ ise Vezir Nizâmülmülk’ün Nişabur’da tesis ettiği, o dönemki ismiyle Bîmâristan’dır. Ayrıca Sultan Alp Arslan ordusuyla savaşa giderken develerle taşınan seyyar hastaneler de ilk

dönem hastaneleri arasında sayılmaktadır. Yine Batı Karahanlıların kurucusu ve ilk hükümdarı Tamgaç Han’ın Semerkand’da kurduğu hastane, 12. yüzyıla ait Dımaşk’ta Atabey Nureddin Zengî’nin kurduğu Nûrî hastanesi ve 13. yüzyılda Memlûk Sultanı Kalavun tarafından kurulan Mansûrî hastaneleri ilk dönemin diğer örneklerini teşkil etmektedir.

Bu yıllarda, Ortaçağ Avrupa’sında tıp konusunda bilimsellikten uzak bir dönem yaşanırken, Anadolu’da oldukça gelişmiş bir tıp anlayışından söz etmek mümkündür. Nitekim Selçuklular zamanında inşa edilen dârüşşifâların en büyük özelliği, hastane hizmetinin yanı sıra tıp eğitimi vererek hekimler yetiştiriyor olmasıdır. Bu dârüşşifâlardan en önemlisi Anadolu Selçuklu döneminde 1206 yılında hizmete açılmış olan Gevher Nesibe Tıp Medresesi ve Dârüşşifâsı’dır. Burası hem tıp okulu hem de hastaneyi aynı bina içerisinde barındırmasından dolayı dünyada bir ilki teşkil etmektedir.

Görsel-2: Mâddetü'l-Hâyat

Sultan II. Bayezid'in 1488 yılında Edirne'de yaptırdığı Dârüşşifâ ve Tıp Medresesi, döneminin en önemli sağlık kurumlarından biriydi. Dârüşşifâ her türlü hastaya -daha sonraki yıllarda da sadece akıl ve ruh hastalarına- şifa dağıtırken hemen yanı başında bulunan tıp medresesi de hastaneye hekim yetiştirdi. Günümüzün eğitim ve uygulama hastanelerini andıran Dârüşşifâ'da birçoğunu Sultan II. Bayezid'in bağışladığı tıp kitapları okutulurdu ve burası çok önemli bir kütüphaneye de sahipti. Bu medresede okutulan tıp kitapları günümüze ulaşmıştır. Sultan Bayezid'in kendi mührünü taşıyan bu kitaplar şu an Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde koruma altındadır. Bunlardan biri, Osmanlı tıbbına büyük katkılar vermiş ve Fatih Sultan Mehmed Han'ın da hocası olan Akşemseddin'in (ö. 1459) *Mâddetü'l-Hâyat* adlı el yazma eseridir. Sıtma türünden kan hastalıkları ile ilgili olan bu eserde, genetik biliminin konusu olan soyaçekim yasasına işaret eden bilgiler de vardır. Fatih döneminde Edirne Sarayı'nda hekimlik yapan Akşemseddin, insanların kişisel ve fiziksel hususiyetlerini kalıtımsal olarak aktarıldığını, irsiyet ve kalıtım yasalarının tedavilerde göz önünde bulundurulması gerektiğini düşünen bir hekimdir. Zira o, tedavi yöntemlerini sunarken fiziksel ve ruhsal hâllere de dikkat çekmiştir. Akşemseddin, nikris (gut), sara (epilepsi) ve cüzzam (lepra) gibi hastalıkların tedavisi için önerdiği yöntemleri manevî tıp olarak nitelendirir. Yaptığı tespitler bunun bilimsel verilere de uygun düştüğünü göstermektedir. (Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi)

Osmanlı asırları

Osmanlıların ilk hastanesi, daha önce Abbasî ve Selçuklu modellerini örnek alarak 14-15. yüzyılda Bursa ve Edirne'de yaptıkları dârüşşifâlardır. Bundan sonraki ilk hastane yapısı, 15. yüzyılda Fatih Sultan Mehmed Han tarafından inşa ettirilen, o dönemin en büyük külliyesi Fatih Medresesi içindeki dârüşşifâdır.

İstanbul'daki en büyük hastaneler 16. yüzyıldan itibaren inşa edilmeye başlanmıştı. Bunlar 19. yüzyılın modern hastanelerine öncülük ederek Batı tıbbının uygulamalarına büyük ölçüde etkide bulunmuşlardır. İkinci büyük eşik ise Süleymaniye Medresesi yanında

inşa edilen müstakil tıp medresesidir ki, burada hem teorik hem de pratik uygulama, yan yana ve büyük bir külliye içinde yer almaktadır. Sultan III. Murad döneminde Avusturya (ve Kutsal Roma) İmparatoru II. Rudolf'un 1587'de Osmanlı'ya gönderdiği elçilik heyeti içinde bulunan eczacı Reinhold Lubenau'nun anılarında belirttiğine göre, o zaman İstanbul'da 110 dârüşşifâ, 515 medrese ve 625 sıbyan mektebi bulunmakta idi. "Bu hastaneler/dârüşşifâlar genellikle 150, büyük olanları ise 300 hasta alabilmekte, bazıları Müslüman ve Hıristiyan ayrımı yapmadan her türlü inaniştaki hastaları, bazıları da sadece kadınları kabul etmekteydi. Hekimlerden başka [müstakil] göz

hekimleri, cerrahlar ve eczacılar da bu hastanelerde görevli idiler. (...) Rönesans devrinde hastane mimarisinin bir dönüm noktası olarak gösterilen 1457'de yapılan Milano'daki Ospedale Maggiore Hastanesi'nden, 30 yıl sonra Edirne'de yapılan II. Bayezid Hastanesi'nin, gerek müzik tedavisi için akustiğinin sağlanmış olması, gerekse az elemanla yüksek randıman almak için merkezî bir şekilde inşa edilmiş bilinen ilk hastane olması bakımından, daha da üstün olduğunu görülmektedir." Aynı şekilde 1774'te Paris'teki Hôtel-Dieu Hastanesi'nin ortasında yer alan konik eyvan tipli merkezî havalandırma feneri ve Amerika'da 1876'da inşa edilen Johns Hopkins Hastanesi'nin sekizgen koğuşlarının ortasında kubbemsi çatı üzerindeki havalandırma feneri, sanki Edirne'deki Mimar Sinan'ın ustası olan Hayreddin'in yaptığı II. Bayezid Hastanesi'nden ilham alınmış bir kopyası gibidir.

Bu noktada değinmemiz gereken bir husus: İslâm dönemi, Selçuklu, Osmanlı ve Türk hastane ve hekimlik tarihine dair araştırmaların günümüze yeterince aktarılamadığı bir gerçektir. Süheyl Ünver (1898-1986), Feridun Nafiz Uzluk (1902-1974), Aydın Sayılı (1913-1993), Fuat Sezgin (1924-2018), Arslan Terzioğlu (1937-2013), Aziz Sancar (d. 1946-...) gibi isimlerle bu zengin birikimin aktarılması hız kazanmış, bu alanda Müslümanların ve Türklerin dünya tıp tarihinde oynadıkları büyük rol yeni yeni anlaşılmaya başlamıştır. Bu anlamda "İcâzetten Diplomaya" koleksiyonumuzdaki mütevazı çalışmamız bile, tıp tarihinde, tıp eğitiminin ve mezuniyet belgelerinin diploma değil icâzet anlayışıyla verildiğine dair anlayışa katkı vermiştir. Bu ve benzeri araştırmalar da göstermektedir ki "Türkler, devlet kurdukları Orta Asya, Çin, Hindistan, Yakındoğu ve Anadolu'da bilim, tıp ve sanatın çeşitli dallarında olduğu gibi hekimlik alanında da Fârâbî (ö. 950), İbn Sînâ

(ö. 1037), Bîrûnî (ö. 1051), Hacı Paşa (ö. 1417), Şerefeddin Sabuncuoğlu (ö. 1469), Ahi Çelebi (ö. 1523) gibi birçok değerli şahsiyet yetiştirmekle kalmayıp Karahanlılar, Gazneliler ve Selçuklular döneminde, 11. yüzyılda dünyanın ilk resmî devlet üniversiteleri niteliğindeki medreseler [bazılarının içinde ayrı olarak Tıp Medresesi] tesis etmişlerdir.”

Doğu tıbbının Batı'ya ilham olması

İslâm dönemi tıbbı, 9. ve 10. yüzyıllarda en yüksek dönemini yaşamış, daha sonra Selçuklular ve Osmanlılar tarafından daha da ileri taşınarak Müslümanların hüküm sürdüğü coğrafyanın tümüne yayılan bir “İslâm tıp geleneği” hâlini almıştır. Söz konusu birikim Müslüman coğrafyayla sınırlı kalmamış, Batı dünyasına da taşınarak etki alanını genişletmiştir.

“11-12. yüzyıllarda, Müslüman âlimlerin eserlerinin Endülüs, Sicilya, seyyahlar ve Haçlı Seferleri sayesinde Avrupa'ya aktarılarak Latinceye ve Katalancaya tercüme edilmesi Batı'da bir uyanışı tetiklemiştir. Şüphesiz bu, uzun yılları kapsayan bir uyanıştır, çünkü yüzyıllardır

gerisinde kaldıkları bilimin eşiğine varmak onlar için pek de kolay olmayacaktır. Avrupa'da yüzyıllarca Doğu'dan yapılan tercüme ve bunların üzerine koydukları kendi deneyimleri sayesinde 16. yüzyılda tarihinin dönüm noktalarından biri olan Rönesans'ın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yüzden Orta Çağ Avrupası'nda tıp ve tıp eğitimi İslâm öncesi dönemde Hıristiyan inancının hâkim olduğu, bilimsel gelişmelerin engellendiği, bilim adamlarının reddedildiği karanlık bir dönemi yaşamış ve Müslümanların etkisiyle bir uyanış dönemine girmiştir.”

Öte yandan İslâm dünyasında hastane, tarihte ilk kez, bilimsel tıbbın kaleleri hâline gelmiş tıp kurumları olarak ortaya çıkmıştır. Selçuklu ve Osmanlı'da tesis edilen bu hastaneler, üç ayrı ihtisas sahasında hizmet vermekteydiler. Bunlar her sınıf halk için tesis edilen umum hastaneler, ordu için kurulan askerî hastaneler ve son olarak da yönetim için tesis edilen saray hastaneleridir. Arslan Terzioğlu ve hocası Heinrich Schipperges'in (1918-2003) çalışmaları da göstermektedir ki Selçuklu Türklerinin gerek hastaneleri gerekse tatbik edilen tıp/hekimlik sistemi,

Görsel-4: Zehrâvî

Batıda “Abdulcasic” olarak tanınan Endülüslü İslâm hekimi Zehrâvî'yi (ö. 1013) ameliyat sırasında gösteren temsili bir resim.

Avrupa'da hekimliğin gelişmesini etkileyerek tıbbî rönesansın başlamasında büyük pay sahibi olmuştur. Bu tesirlerin bir diğer örneği, Selçuklu dönemi tıp eğitiminde ders kitabı olarak okutulan kitapların, Avrupa'da Salerno, Montpellier ve Paris tıp fakültelerinde Arapçadan Latinceye tercüme edilerek ders kitabı olarak okutulmasıdır. Bilindiği gibi, Montpellier Tıp Okulu, Avrupa'da modern anlamda Salerno Tıp Okulu'ndan sonra kurulan okulların en önemlilerinden biridir. Bu iki okulun kurulurken, “İbn Sînâ ve İbn Rüşd'ün öğrencileri, Yunan geleneğine tamamen nüfuz etmiş olan İslâm bilimini Avrupa'ya taşımışlardır”.

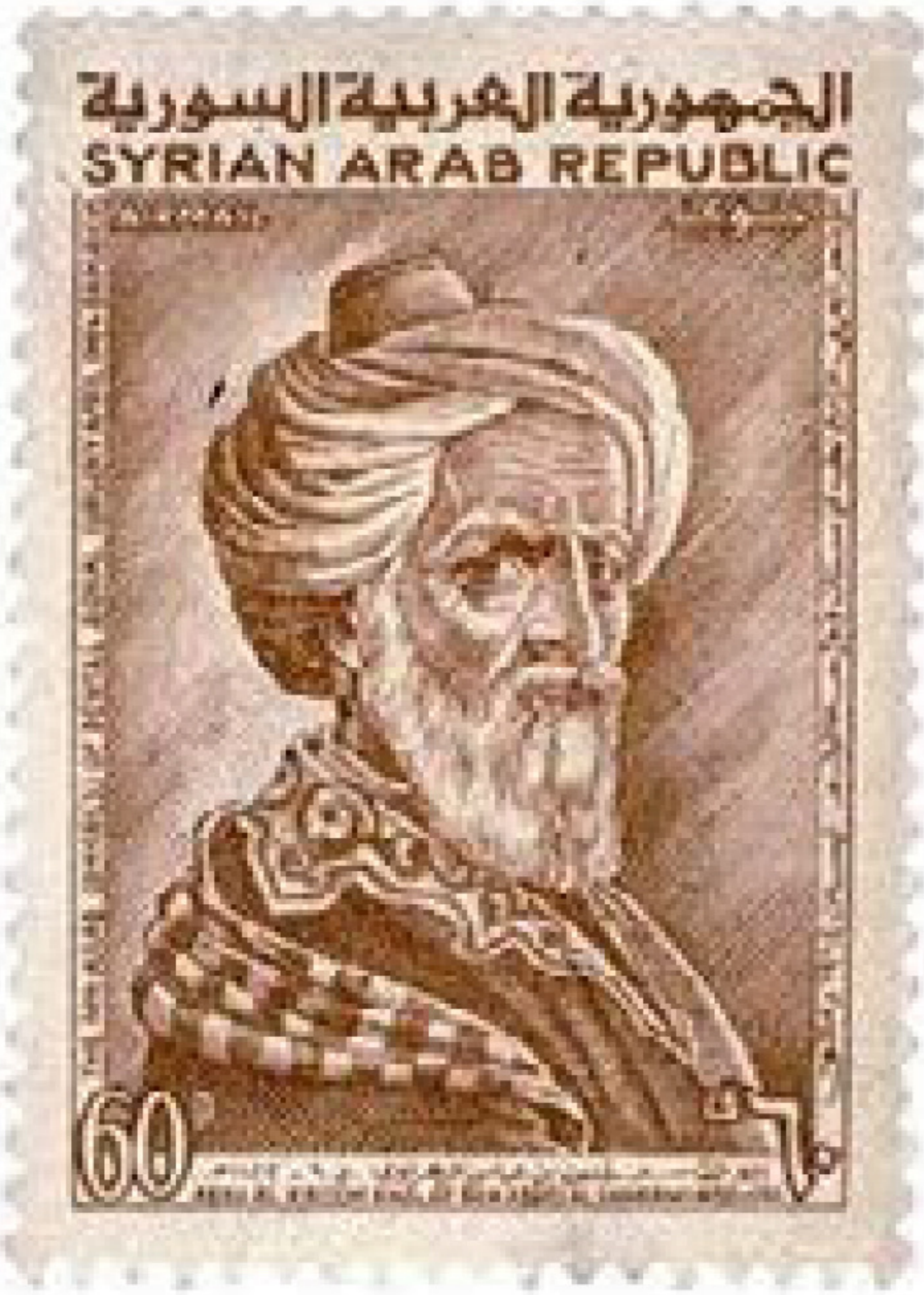
Hastane mimarisinde örnek yapılar

Bunların yanında “Selçuklu hastanelerinin Avrupa'da Rönesans hastanelerine tesirleri, sadece dört eyvanlı haç şeklindeki plan bakımından değil, konstrüksiyon ve iç süslemeler bakımından da çok belirgindir. İspanya ile Fransa sınırları arasında tesis edilen hastanelerde, mesela Hospital Saint Blaise Hastanesi'ndeki kubbe konstrüksiyonu Divriği'de 1228'de Turan Melik'in tesis ettiği Selçuklu hastanesindeki bir kopyası gibidir”. Bu etkiler sadece Avrupa'ya münhasır kalmamış, yakın doğudan, Hindistan ve Çin'e kadar ulaşmıştır. Bunda Moğolların büyük

Görsel-3: Edirne Dârüşşifâsı

Edirne Dârüşşifâsı'na alınacak hekimlerde “üç tabîb-i şefîk” yani şefkatli, merhametli üç hekim tayini şartı aranırdı.

Görsel-5:

Zehrâvî için 1964 yılında temsilî bir resmini taşıyan hatıra pulu.
(Foundation for Science, Technology and Civilization, Manchester, UK 2010)

Görsel-6: Amasya Dârüşşifâsı

İlhanlı Hükümdarı Olcaytu Han döneminde (1308-1309) inşa edilen, Sabuncuoğlu Şerefeddin'in hekimlik ve cerrahlık yaptığı Amasya Dârüşşifâsı'nın Gaye Özen tarafından çizilen bir minyatürü. Dünyadaki ilk örnek olduğu söylenen dârüşşifâda, akıl hastaları için mûsikî ve su sesiyle tedavi uygulanırdı. (İcâzetten Diplomaya, Enver Beşinci Arşivi)

rolü olduğu düşüncesi de vardır: Moğolların batıdaki kolu olan İlhanlılar döneminde, Selçuklu hastaneleri örnek alınarak Tebriz, Hemedan, Sultaniye, Sivas, Şiraz ve Bağdat'ta birçok hastane kurulmuştu. İlhanlıların veziri, hekim ve tarihçi Reşîdüddin Fazlullâh-ı Hemedânî (1247-1318) döneminde hastaneleri, eczaneleri, bahçeleri ile Rab'ireşîdî adıyla anılan bir üniversite şehri de kurulmuştu. Burada Bizans İmparatorluğu dahil dünyanın her yerinden gelen talebeler için barınma imkânı da sunuluyordu. 1310'da kurulan bu üniversite şehri, bugünkü benzeri modern örneklerinin birçok yönüyle öncüsü niteliğindedir. Burada saydıklarımızın hemen hemen hepsinde Selçuklu dönemi izleri olan Nizâmiye, Tutuşkiye, Mustansırıye Medreseleri ve hastanelerinin izleri vardır.

Eğitim ve müfredattaki benzerlik

11-14. yüzyıllar arası Selçuklu dârüşşifâları ve tıp medreselerinde okutulan ders kitaplarından Huneyn

b. İshak'ın *el-Mesâil fi't-tıbb*, Ebû Bekir er-Râzî'nin *Kitâbü't-tıbbi'l-Mansûrî*, Galenos'un *Summeria Alaxandrinorum* eserleri Avrupa'da Salerno ve Montpellier Paris tıp okullarında, Selçuklulardan bir asır sonra örnek alınarak 12. yüzyıl ile 16. yüzyıl arasında müfredata dahil edilmişti. Batı'daki bu önde gelen tıp okullarında müfredat Doğu ve Batı sentezi etrafında şekillenmiş, İslâm âlimlerinin Galen ve Hipokrat gibi Antik Yunan tıpçıları üzerine yaptıkları izahlar, bu isimlerden asırlar sonra Batılılar için yol gösterici olmuştu.

Constantin Africanus (1015-1098) gibi isimlerin Selçuklular döneminde ünlü İslâm hekimlerinin eserlerini Latinceye tercüme etmesiyle bu eserlerin Salerno ve diğer Avrupa tıp okullarında ders kitabı olarak okutulması, tıp eğitiminde Selçuklular döneminde tesis edilen hastanelerde erişilen bilimsel düzeyin Avrupa'yı etkilemesine önemli bir örnektir. Yine Saîd b. Hasan el-Mü-tetabbib, 1072'de kaleme aldığı

Kitâbü't-Teşviki't-Tıbbî'de hekimlerin nasıl imtihan edileceğinden ve tıp tahsil eden hekim adaylarının hastanede eğitimleri esnasında nasıl davranması gerektiğinden bahsetmiş; bu birikim de yine Batı dünyasına taşınarak orada sürdürülen eğitimde örnek alınmıştır.

Müslüman hekimlerin yazdığı eserler yanında, dârüşşifâlarda tahsilini bitirenlerin yemin merasimleri gibi birçok konu da Batı'ya ilham kaynağı olmuştur. Selçuklu döneminde 12. yüzyılda yaşayan hekim Şeyzerî'nin yazdığı, "hekimlerin imtihan edilmelerinden bahseden eserinde, icrâ-yı tababet edebilmek için hekimlerin muhtesib (çarşı-pazarı dinî kurallara göre denetleyen görevli) denilen yüksek rütbeli bir memur tarafından reîsü'l-etıbbâ denetiminde imtihan edildikten sonra, yani icâzetnâme aldıktan sonra Hipokrat Andı'nı yapması gerektiğinden bahsetmesi ve bu andın metnini vermesi çok önemlidir. Bu metin Hipokrat Andı'nın Arapçaya iyi bir tercümesi olup", andın son kısmında metnin orijinalinde yer alan "Yunan sağlık tanrıları" yerine Allah Teâlâ'ya yemin edilmektedir.

Seçilmiş Kaynakça:

- Akkor, Aybars, "Osmanlılarda Sağlık", www.hasascibasihmetozdemir.com/Sayfalar/1207/Osmanlilarda-Saglik.html.
- Aydınoglu, Yasemin, "Selçuklularda Tıp Eğitimi ve Selçuklu Hastanelerinin Avrupa Kültürüne Olan Etkileri", Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2009.
- Bayat, Ali Haydar, *Tıp Tarihi*, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi, 2016.
- Dündar, Munis; Emekli, Rabia; Şener, Elif, "Anadolu'daki Tıbbın Doğuşu, Dünyadaki İlk Tıp Okulu Olarak Gevher Nesibe Tıp Medresesi ve Dârüşşifâsı", *Bilimname* 39, 2019/3, ss.79-103.
- Serdar, Murat, "Orta Çağ Avrupası'nda Bir Tıp Okulu: Montpellier", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.1, Haziran 2020, ss.90-103.
- Terzioğlu, Arslan, "Bimâristan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.6, ss.163-178, İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- _____, *Türk İslam Hastaneleri ve Tababetinin Avrupa'da Tıbbi Rönesansı Etkilemesinden Türk Tıbbının Batılılaşmasına*, İstanbul: Hipokrat Basım Yayın, 1992.